

LA BATAILLE DE MALPLAQUET 1709**L' effondrement de la France évité***(Économica, Paris, 1997, 172 o.)*

A neves és hazánkban is jól ismert vezető francia hadtörténész legújabb önálló művével visszatért a klasszikus csatatörténehez. A spanyol „örökösödési” háború kimeneteléhez döntően hozzájáruló 1709. szeptember 11-i Malplaquet-i csata modern feldolgozása a Philippe Ricalens és Guy Pedroncini szerkesztésében a párizsi *Économica* Kiadónál megjelenő „Csaták és stratégiák” sorozat 23. köteteként látott napvilágot.

Bevezetőjében a szerző felidézi, hogy a kor legnevesebb hadvezérei – a francia Villars és Boufflers, valamint a szövetséges oldalon vezénylő Savoyai Jenő és Marlborough – által parancsnokolt hadak szűk térségben megvívott véres csatája a kortársakat és az utókort egyaránt foglalkoztatta. A rövid historiográfia hangsúlyozza, hogy az eseménytörténet, különösen Maurice Santai 1904-es, levéltári forrásokon alapuló monografikus feldolgozása révén, alapjaiban és részleteiben is tisztázott. Mégis fontosnak tartja, hogy közel egy évszázad után, az azóta szerzett ismeretek tükrében, modern feldolgozásban tárja az érdeklődő közönség elé, mi is történt egykor. Ezt követően hat fejezetben, fegyelmzett, logikus érveléssel járja körül a témát.

Az első tematikai egység a már a bevezetőben is röviden jelzett számos ellentmondást mutatja be, mégpedig annak tükrében, hogy milyen sokrétű és gazdag forrásanyag található a különböző egykori hadviselő birodalmak iratait örökölt mai hadilevéltárakban és magángyűjteményekben, és az milyen pontosan megőrizte az egykori főszereplők nézeteit. Kiemeli, hogy francia részről minden jelentős beosztású tábormok és törzstiszt már a csatát követő este parancsot

kapott a részletes írásbeli jelentéstételre, és a jelentéseik fennmaradtak. Ezt követően bemutatja a ránk maradt nyomtatott csatabeszámolókat, a csatateret és a szemben álló felek mozdulatait tükröző térképeket, vázlatokat, kortárs sajtóközléseket, emlékiratokat, későbbi kéziratos tanulmányokat és végül a publikált történelmi feldolgozásokat. Mindezzel kapcsolatosan hangsúlyozandó, hogy nem csak a francia, angol, osztrák, hanem a holland anyag is tükröződik a szerző áttekintésében.

A következő fejezet „Drámai helyzet 1709-ben” címmel ennél lényegesen többet nyújt. Röviden felvázolja a spanyol örökösödési háború előzményeit és 1709-ig tartó szakaszait, fő eseményeit, majd áttér az 1708/9-es kegyetlen tél hadsereget bénító körülményeire. Ezt követően szól Villars marsallnak a flandriai francia hadsereg élére állításáról, az új főparancsnoknak a zsoldfizetés, az élelmezés és a takarmányozás érdekében tett intézkedéseiről, miközben kitekint a Versailles-i udvar részéről az Egyesült Németalföldi Tartományok kormányzótanácsával folytatott tapogatózó béketárgyalásokra és XIV. Lajosnak népeihez intézett, 1709. június 12-i felhívására. Áttérve a Németalföldön szemben álló szövetséges hadsereg helyzetének bemutatására, a hangsúlyt a hadvezérek származására és személyiségére, valamint a csapatok összetételére helyezi, de mindezeket csak birodalmak szerinti bontásban tárgyalja. Ugyanígy szemrevételezi a flandriai francia hadsereget is, ezúttal is kiemelve az idegen uralkodók alattvalóit, számát és arányát.

Az 1709-es esztendőnek a csatához vezető hadműveleti eseményei újabb önálló egységet alkotnak. Jobb megértésük

érdekében a szerző bevezetőben a XVIII. század elejének hadviselésébe avatja be az olvasót. Ezt követően újra kitér a francia hadsereg ellátási nehézségeire, amelyek megakadályozták a támadó előrenyomulást, csupán a határ menti védővonal megszervezését tették lehetővé. Ez bátorítólag hatott a szövetséges hadvezetésre, mely döntő hadjáratot tervezve felvonult a határra és Tournai ostromához kezdett. A jelentős erőd elvesztése rávette a francia hadvezetést, hogy eleget tegyen az udvar csatavállalásra irányuló ösztönzésének. Mivel arra a szövetségesek is késznek mutatkoztak, a szerző e fejezetet az ellenfelek felvonulásának ismertetésével zárja, miközben jelentőségének megfelelően foglalkozik a csatátér kiválasztásának motívumaival és a zavarral, ami a szövetségesek körében támadt azt követően, hogy a terepet a franciák vették birtokukba. Szól arról is, hogy milyen következményekkel járt a még menetben lévő szövetségesek elleni megelőző támadás elmulasztása és külön kitér a legénység harci elszántságának bemutatására.

A negyedik fejezet a csata lefolyását tárgyalja. André Corvisier először a terepviszonyokat értékeli, majd a szemben álló erőket és azok elhelyezkedését elemzi. Ezt követően a reggel héttől kora délutánig tartó fegyveres harc egyes szakaszait foglalja össze. Felidézi a francia balszárny elleni első szövetséges harcmozdulatot, mely már a kezdeti szakaszban tüzérségi tüzzel és gyalogos rohamokkal kombinált általános támadássá vált és tizenegy órára sikerrel is járt. A kezdeti sikert délre sikerült elmélyíteni, bár a francia hadak eredeti állásaikból kiszorítva is fegyelmezetten harcoltak. Mindenesetre a szövetséges támadás döntő súlya a továbbiakban már a francia jobbszárnyra nehezedett, míg közben továbbra is csak erélytelen tűzváltás történt. Délre azonban fordulat állt be az addig eldöntetlen küzdelemben: a szövetségesek a francia jobbszárny ellenében is fölényre tettek szert. Kora délután a szövetségesek áttörése közepén is sikerült, amelyet a lovassági erők kölcsönös bevetése tetőzött be, mialatt a francia bal- és jobbszárny külön-külön

fegyelmezett visszavonulásba kezdett. Délután kettőre a francia hadvezetés az általános visszavonulás, a csata megszakítása mellett döntött, ahogyan a szerző az események felidézését zárja.

A csata értékelését a következő tematikai egységben, „A század legvéresebb csatája. Kétséges győzelem, dicsőséges kudarc” címmel végzi el a szerző. Egybeveti a csata következményeit a szemben álló felek eredeti céljaival, majd bőségesen idézi a résztvevők visszaemlékezéseit, amelyek alátámasztják a fejezetcímbe megfogalmazott késői értékelést. Ezután áttér a kortársaknak a csatával kapcsolatos bíráló megjegyzéseire, amelyekkel kapcsolatban ugyancsak határozottan állást foglal. Nézeteinek megalapozása érdekében részletesen áttekinti az egymással szemben bevetett kötelékek csata során tanúsított magatartását, különösen részletesen elemzi a franciák soraiban keletkezett pánikot. Csak ezt követően veszi szemügyre a veszteségeket, mégpedig minden ismert forrás egybevetésével és a legkülönbözőbb bontásokban csoportosítva. Az elszenvedett veszteségeket végül mintegy 11 000 francia és 22 000 szövetséges halottban és sebesültben valószínűsíti. E számokat végezetül egybeveti a spanyol örökösödési háború egyéb csatáinak veszteségeivel, hogy igazolja állítását: valóban a háború legvéresebb összecsapás zajlott le Malplaquet-nál. Befejezésül a hadtörténelmi irodalomnak a csatával kapcsolatos értékeléseit foglalja össze.

A hatodik, záró fejezet a csata közvetlen és távolabbi következményeivel foglalkozik. Felidézi az 1709-es hadjárat esztendő további fejleményeit, a hadvezérek és csapatok további sorsát. Ezt követően kitekint a spanyol örökösödési háború még hátralevő eseményeire és a békekötésekre. A rövid záró értékelés azt hangsúlyozza, hogy maga a Malplaquet-i csata semmit sem zárt le, éppen ellenkezőleg, a háború folytatását eredményezte, melynek során az újabb francia erőfeszítések végül még elfogadható és tisztességesnek minősíthető békéket is lehetővé tettek.

André Corvisier legújabb kötete függelékben közli Saint-Simon

Emlékirataiból a csata előtti napra vonatkozó leírást, továbbá a csatában szembe kerültek közül a legnevesebbek rövid adattárát. Természetszerűleg mindehhez forrás- és irodalomjegyzék, személy- és helynév-, valamint tárgyszómutató csatlakozik, továbbá tíz szövegközi illusztráció a helyszínről és a csata lefolyásáról. A kötet témáját tekintve és az irodalmi előzményekre való bőséges hivatkozás mellett teljesen elfogadható, hogy a szerző ezúttal eltekinthetett a jegyzetapparátustól.

A recenziens nem csak a korszak, hanem a csatatörténet iránt érdeklődő minden olvasó

számára csakis a legmelegebben ajánlhatja ezt az új munkát, különösképpen mert a neves tudós, ha ezúttal a klasszikus csatatörténethez tért is vissza, meggyőzően bizonyította, hogy ezt a műfajt is megújította. A pozitívista leírás túlmenően ugyanis a gazdasági, társadalmi, politikai, hadügyi változásokba ágyazott elemző, összehasonlító, értékelő módszert választotta. Ezzel a csatán túl a korszakot és a résztvevőket, valamint az azokat mozgató erőket is közel tudta hozni a mai olvasóhoz.

Zachar József

PETER BROUCEK

KARL I. (IV.)

Der politische Weg des letzten Herrschers der Donaumonarchie

(Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar, 1997., 270 o.)

Az osztrák hadtörténészek egyik messze kimagasló tekintélyű egyénisége ezúttal arra vállalkozott, hogy az utolsó osztrák és magyar uralkodó „megfogható teljeseitményét kísérelje meg ábrázolni”, mégpedig kettős tükörben: I. (IV.) Károly szándékaival és jellemvonásaival egybevetve. Vállalkozását az tette lehetővé, hogy levéltáros-történészként a folyamatban levő boldoggá avatási eljárás során számos, mindeddig hozzáférhetetlen elsőrendű forrás első feltárója lehetett. (V. ö.: *Haditörténelmi Közlemények*, 1995/4. sz., 145. skk. o.)

Az egész életpályát öt egységre tagolva a szerző az első részben a főherceg trónraléptéig terjedő életútját mutatja be. Felidézi, hogy kezdetben, a Habsburg-Lotharingiai ház trónutódlási rendjét tekintve, I. Ferenc dédunokája mindössze az ötödik helyen jött szóba. Csak I. Ferenc József egyetlen fiának, Rudolfnak 1889-es, máig tisztázatlan halála, Károly Lajosnak, az uralkodó életben maradt idősebb öccsének 1896-ban bekövetkezett elhunytja, az ő egyetlen fiának, Ferenc Ferdinándnak 1914-ben történt meggyilkolása

és gyermekeinek – rangon aluli házassága következtében – a trónutódlásból való kizárása, végül Ferenc Ferdinánd legidősebb öccsének, Ottónak már 1906-os elhalálása nyitotta meg az ő elsőszülött fia, Károly Ferenc József előtt a trónutódlás lehetőségét 1916-ban. A szerző a családi események tükrében részletezi 1887-ben született hőse mind határozottabb trónörökösi neveltetésének egyes szakaszait, annak vallásos és katonai vonásait. Kiemeli, hogy felsőbb tanulmányok helyett a katonai pálya vonzotta az ifjút, aki – a családban hagyományos módon – jövődőlő alattvalóinak nyelvét, így a magyart is, korán elsajátította. Hasonlóképpen hangsúlyozza Peter Broucek, hogy Ferenc Ferdinánd, aki a közvetlen trónörökösévé előlépett főherceg neveltetését felügyelte, milyen politikai hatást gyakorolt rá. Megtudjuk ugyanakkor azt is, hogy bár Károly főherceg tisztelte az uralkodó és a trónvárományos a nézeteit, egyre inkább önálló véleményt is formált. Végül a Nagy Háború kitörését alezredesi rangfokozatban és